

LATVIJAS IGAUŅI

Pētījuma “Latvijas igauņi” objekts ir Latvijas igauņi, viņu vēsture, kultūra un valoda. Latgalē dzīvojošie Ludzas igauņi (lutsi), tāpat kā pie Gaujas dzīvojošie leivi, jau ir izmiruši. Pašreiz arī atlikušie Latvijas igauņi ātri vien asimilējas latviešu vai krievu vidū.

2000.gadā Latvijā bija 2 677 igauņi, no kuriem 1024 dzīvoja Rīgā. 1999.gadā Alūksnē dzīvoja 309, Valkā – 139, Limbažu rajonā – 102 un Rīgas apkaimē – 172. Diez vai 1988.gadā atjaunotā Igauņu biedrība un 1989.gadā izveidotā Rīgas Igauņu skola spēj glābt igauņus no asimilācijas. Grāmatā galvenā uzmanība tiek pievērsta Latvijas igauņu vēsturei, valodai un kultūrai, kā arī to asimilācijai. Taču Latvijas igauņu valoda netiek pētīta sistemātiski, tā galvenokārt tiek apskatīta no sociolingvistikas viedokļa. Latvijas igauņi runā galvenokārt Dienvidigauņijas dialektā (Veru dialekts), šis valodas lietojums stipri neatšķiras no Igaunijā lietotā Veru dialekta. Latvijas igauņu migrācijai un demogrāfijas sistemātiskai izpētei nepieciešams veikt pilnīgi citu pētījumu.

Pašreiz Latvija ir tik multikulturāla, ka igauņi paliek pārāk niecīgā mazākumā, lai tiem pievērstu pietiekamu uzmanību, tādēļ asimilācija ir neatgriezeniska. Latviešiem igauņi kā mazākumtautība ir pieņemama tikai tajā gadījumā, ja igauņi pārvalda latviešu valodu un darbojas saskaņā ar latviešu uzstādītiem noteikumiem. Latvijā igauņiem nekad nav piešķirtas mazākumtautības tiesības, tā ka diez vai igauņi oficiālā līmenī tiks atzīti par mazākumtautību. Tas nevar notikt, jo viņu šeit vienkārši ir pārāk maz, un Latvijā pašlaik ir citas, skaitliski daudz lielākas minoritātes, kurām līdzīgi nav mazākumtautības statusa, piemēram, ukraiņiem un poļiem. Politisku iemeslu dēļ pašreiz Latvijas likumdošana neatzīst jēdzienu “mazākumtautība”. Juridiski mazākumtautību Latvijā nav, tiek lietots jēdziens “etniskais grupējums”.

Etniskām grupām ir likumīgi nodrošinātas zināmas tiesības, kā piemēram, kultūras biedrību dibināšana, preses izdevumu izdošana un skolu veidošana. Pirmām kārtām, šeit ir darīšana ar zināmu kultūras autonomijas atļaušanu.

Sākotnēji Latvijā dzīvojošie igauņi bija leivi. Latvijā Ludzas apriņķī 18.gadsimtā tika ievesti Ludzas igauņi (lutsi) kā dzimtzemnieki. Galvenais mērķis 1860. gados igauņu pārceļošanai uz pašreizējiem Latvijas un Igaunijas robežas rajoniem bija iespēja tur iegādāties zemi. Naudu saimniecību iegādei pelnīja Rīgā un citās Krievijas caristes rūpnieciski attīstītākajās pilsētās. Tomēr lauksaimniecība nespēja nodrošināt iztiku visiem jaunajiem cilvēkiem, tādēļ daži devās darba meklējumos uz Rīgu. Rīgā igauņi galvenokārt bija strādnieki, kas 1880. gadu sākumā bija devušies uz Rīgu lielākas peļņas un labāku dzīves apstākļu meklējumos. Rūpniecās sazināšanās notika krievu un vācu valodā, un lielākā daļa igauņu šīs valodas vairāk vai mazāk prata. Igauņi strādāja galvenokārt Pārdaugavas tekstilrūpniecībā un metālapstrādē. Liela daļa sieviešu bija kalpones.

Pirmā igauņu biedrība Rīgā tika dibināta 1880. gadā un to dēvēja par dziesmu biedrību "Imanta". Tomēr strādnieki uzskatīja to par pārāk buržuāzisku, jo tajā runāja vāciski. 1900.gadā Langes ostas doka strādnieks kalējs Mihkels Pihlatamms izveidoja Rīgas Igaņu atturībnieku biedrību. 1908.gadā izveidotajai Rīgas Igaņu Izglītības un Palīdzības sniegšanas biedrībai bija jāklūst par visu Rīgā dzīvojošo igauņu kultūras biedrību. Sākotnēji biedrība propogandēja arī atturību, taču no tādu uzdevumu pildīšanas biedrība atteicās diezgan drīz.

Biedrība izveidoja igauņu skolu, kuras uzdevums bija mācīt bērniem igauņu valodu un kultūru. Tomēr bērnu valodas prasme svešas valodas vidē palika nepilnīga un igauņi asimilējās diezgan ātri. Biedrībai bija arī sava bibliotēka, koris un teātra pulciņš. Igaņu pārceļošana notika valsts iekšienē, un tāpēc tā nav speciāli reģistrēta. Kā izņēmumu var nosaukt draudzes sarakstus, tomēr pēc tajā figurējošajiem vārdiem igauņu skaitu noskaidrot nav iespējams, jo igauņiem bija arī vācu, slāvu un krievu uzvārdi. Rīgā bija divas igauņu draudzes: luterāņu un pareizticīgā (ortodoksālā). Tomēr luterāņu draudzē piederēja tikai daļa Rīgas igauņu. Salīdzinoši zemā sabiedriskā stāvokļa dēļ igauņiem Rīgā nebija ne politiskas, ne ekonomiskas ietekmes.

Rīgā ilgāku laiku uzturējās vairāki Igaunijā pirmās neatkarības laikā vadošos amatos nonākuši vīri, kā piemēram, valsts vecākais un prezidents Konstantins Pets, kas mācījās Rīgas garīgajā seminārā, Juri Jāksons, kas vēlāk kļuva par Igaunijas Bankas prezidentu, Marts Rauds – viens no elektroenerģijas apstrādes vadītājiem, kā arī Kāreļs Ēnpalu, kas vēlāk kļuva par ministru. Šiem vīriem Rīgā kā starptautiska lielpilsēta ir devusi izglītības iespējas, piemēram, iespēju mācīties Politehniskajā institūtā vai devusi impulsus dzīves tālākajām gaitām. Viņi visi ļoti aktīvi darbojās igauņu biedrībās un savienībās.

Rīga gadsimtu mijā bija izteikti krieviska un vāciska pilsēta, kur ne latviešiem, ne poļiem, ne igauņiem, ne citām tautībām ietekmes nebija. Viņi bija darbaspēks, kas bija ārkārtīgi vajadzīgs rūpnīcām. Tas daudziem igauņiem deva iespēju uzlabot savu sabiedrisko stāvokli, turpretim Igaunijā viņi būtu palikuši visupirms par lauku proletariātu.

Latvijas igauņu problēma vienmēr bijusi īpaši ātra asimilācija un pielāgošanās, kā arī sākotnēji krievu un vācu, vēlāk latviešu kultūras pārņemšana. Jauktās laulības bija itin biežas, un tas samazināja igauņu savstarpējo saderību. Šķiršanos bija samērā maz, taču igauņu savstarpējās laulības ar šķiršanos beidzās retāk nekā tās, kas bija noslēgtas starp igauņiem un cittautiešiem.

Politiski un sabiedriski igauņu kultūrai Latvijā nebija ļoti augsta statusa. To galvenokārt uzturēja nacionāli noskaņoti igauņi, ieguldījumu, ko viņi ir devuši igauņu kultūras saglabāšanai, nav iespējams nenovērtēt, jo viņi darbojās vidē, kur pret igauņisko izturējās diezgan negatīvi. Sevišķi grūti igauņu kultūru saglabāt bija laukos, jo tur nebija tik daudz aktīvo cilvēku, lai uzturētu kultūras biedrības un skolas. Nepamatota būtu ironiska izturēšanās pret kultūras biedrību rīkotājiem deju vakariem un teātra uzvedumiem, jo citādi igauņus, sevišķi laukos, būtu grūti sapulcināt. Ludzas igauņu (lutsi) un leivu vidū nebija

pietiekami daudz nacionāli noskaņotu cilvēku, kuri būtu gatavi strādāt savas valodas un kultūras saglabāšanas vārdā. Patiesībā Ludzas igauņi (lutsi) un leivi neuzskatīja sevi par igauņiem. Igauņi Latvijas Republikā neieguva mazākumtautības statusu un oficiālām personām nebija jāizturas pret viņiem kā mazākumtautību. Turklāt Igaunijas latviešiem bija mazākumtautību tiesības, kurās bija ietvertas tiesības uz savu valodu un kultūru. Latvijai bija jāparāda mazliet pretimnākšana pret saviem igauņiem, piemēram, skolas jautājumā, lai latviešiem Igaunijā mazākumtautības tiesības būtu garantētas arī turpmāk, jo asimilācijas un jaukto laulību rezultātā viņu skaits bija sarucis tik tālu, ka 1930. gadā vairs tiesību tiem oficiāli nebija. Igaņu skolas Latvijā galvenokārt bija Rīgā un Igaunijas Latvijas pierobežas teritorijā. 1920-tajos un 1930-tajos gados sakarā ar ekonomisko krīzi igauņi vēl arvien turpināja nākt strādāt uz Rīgu, jo tā bija tuvākā lielpilsēta. Igaņu biedrība tolaik bija diezgan aktīva, kaut arī biedrībā bija tikai maza daļa Rīgas igauņu.

Padomju laikā Latvijas igauņu darbība pierima un igauņiski runāja tikai mājās. Biedrību un skolu slēdza. Darbu turpināja vienīgi draudze, bet kopā sanāca ļoti reti. Igaņiem, kā arī citām etniskām grupām, nebija nekādu valodas un kultūras tiesību, tādas bija tikai krieviem. Igaņi asimilējās galvenokārt jaukto laulību dēļ un kļuva caur valodu par krieviem vai latviešiem.

Atmodas laika sākumā 1980. gadu beigās igauņi sāka atvīzēties un dibināja atkal igauņu skolu. Skolā māca latviešu un krievu bērniem igauņu valodu kā pirmo svešvalodu, bet, diemžēl, igauņu asimilācija jau ir tik tālu, ka bērnu no divvalodīgām Latvijas igauņu ģimenēm vairāk nav.

Apmērām trešdaļu no Latvijas igauņiem dzīvo Rīgā un otra, kompaktākā igauņu dzīves vieta atrodas pie Latvijas- Igaunijas robežas. Latgalē pašlaik dzīvo diezgan maz igauņu.

Pēc iepriekš teiktā igauņus var uzskatīt par sevišķi ātri asimilējušos mazākumu. Iemesls ir nelielās kultūras atšķirības, kuras saistās tikai ar valodas un mentalitātes atšķirībām. Ticība, kultūras fons un vēsture ir samērā līdzīgas.

Tas, ka situācija ir tieši tāda, pamatā ir Latvijas igauņu pašu vaina, jo pirms II Pasaules kara Latvijā esošajās igauņu skolās gāja mazāk nekā puse Latvijā dzīvojošo igauņu bērnu. Uzskatīja, ka latviešu skola sniedz labākas izredzes tālākajām mācību gaitām, kaut arī Latvijas igauņi, sevišķi laukos dzīvojošie, sevišķi necentās iegūt plašāku izglītību, bet gāja galvenokārt uz lauksaimniecības vai dārzkopības skolām.

Igaņiem bija arī dažādas biedrības, bet tajās pamatā piedalījās tikai maza daļiņa igauņu, tā kā atrašanos vietējā sabiedrībā un tās piedāvātās iespējas uzskatīja par svarīgākām, nekā nacionālās identitātes saglabāšanu. Liekas, ka valodas un kultūras saglabāšanu neuzskatīja par svarīgu, jo iespējas tās saglabāt bija. Asimilācija padomju laikā sasniedza augstāko pakāpi, bet arī tad igauņu valodu varēja saglabāt kā mājas valodu, ko arī daļa Latvijas igauņu darīja.

Cik ilgi saglabāsies Igaņu biedrība, kur runā igauņiski, ir pavisam cits jautājums, jo tikai vecākās paaudzes igauņi valodu pārvalda brīvi, vidēja paaudze un bērni to neprot nemaz. Tātad, Latvijas igauņiskumam tiešās nākotnes, kas būtu saistīts ar igauņu valodu, nav, jo Igaņu skolas skolēnu vairākums nav etniskie igauņi, bet gan latvieši un krievi.

Cilvēki nav gatavi uzsvērt savu igauniskumu. Ar igaunu identitāti tiek domāta igaunu valoda, ko pašlaik vairs diez cik daudz nemāk. Cilvēkiem, kuri nemāk valodu, ir grūti sevi uzskatīt par kāda etniskā mazākuma locekli un tā identitāti uzskatīt par savu. Kaut gan, arī caur nostalgiskām jūtām var saplūst. ar mazākumu. Valoda bieži vien ir visskaidrākā mazākuma iezīme, un tā tas ir arī ar Latvijas igauniem.

Jaunākie jeb pusmūža cilvēki aizprecējušies uz Latviju. Latvijas igaunu dzimstība vienmēr ir bijusi diezgan zema. Pašlaik, tiesa gan, vairāk Latvijas igaunu bērnu nav, jo viņu dzimtā valoda ir latviešu vai krievu valoda. Par Latvijas igauniem ir saglabājies maz izziņas avotu, jo kara laikā arhīvi pamatā ir iznīcināti. Oficiālos arhīvos datu par igauniem ir ļoti maz, jo nebija saskarmes ar oficiālām personām. Saglabājušies ir ļoti birokrātiska rakstura dati par skolām, kā, piem., statistika utt. Par igauniem ir saglabājušies dažādi skaitliskie dati, no kuriem daļa ir savākti pavisam nejauši, daļa sistemātiski, piem., tautas skaitīšanas dati. Igauni nav salīdzināti ar citām Latvijas mazākumtautībām, jo igauni atšķiras gan ar savu skaitu, valodu un kultūru no Latvijas slāvu mazākumtautības, kā arī no lietuviešiem, ebrejiem, vāciešiem un līviem tik ļoti, ka to un Latvijas igaunu vispusīga salīdzināšana ir neiespējama un rezultāti būtu sagrozīti.

Mans pētījums ir deskriptīvs. Sākummateriālu esmu centusies izmantot iepējami plaši un daudzpusīgi, bet problēmas rada tas, ka Latvijas igaunus agrāk neviens nav pētījis un trūkst sistemātiski savākti dati un fakti.

Asimilācijas process ir nonācis sevišķi tālu, un Latvijas igaunu pētīšana ir stipri nokavēta, jo gan izziņas avotu, gan arī apjautājamo ir palicis ļoti maz.

Urve Aivare